

Csiszár Gábor

A Redl-ügy megjelenése a korszak sajtójában*

1913. május 25-e hajnalra virradóra öngyilkosságot követett el Alfred Redl (1864–1913) ezredes, az osztrák–magyar hadsereg vezérkari főtisztje, akinek a feladatkörébe tartozott a kémek kiképzése és a kémelhárítás. Másnap kiderült, hogy tisztársai kényszerítették öngyilkosságra, miután lelepleződött árulása: az ezredes Oroszországnak kémkedett. Hamarosan fény derült arra, hogy Redl egy évtizeden át adhatott el bizalmas katonai titkokat az oroszoknak, illetve hamar kitudódott homoszexualitása, Stefan Horinka ulánushadnaggyal folytatott viszonya is. Az esetről azóta dráma, regény, film született, időnként az árulás tényét is vitatva, noha ennek valóságát orosz levéltári források is alátámasztják.¹

Tanulmányomban áttekintem, mit tudhatunk meg az I. világháború kitörése előtti országos, magyar nyelvű napi sajtóról az Alfred Redl vezérkari ezredes öngyilkosságát követő botrány alatt született cikkek alapján. Mi jellemezte a sajtót, a különféle orgánumok miként vélekedtek a kormányról, a – nemzeti-ségi és szexuális – kisebbségekről? Vizsgálati anyagom a Redl-üggyel foglalkozó 271 cikk, ami a Budapesten megjelenő, huszonnégy magyar nyelvű napilapban 1913. május 26. és június 21. között napvilágot látott: ez az az időszak, amikor a téma intenzíven szerepelt a sajtóban.²

A számok önmagukban inkább tájékoztató jellegűek, hiszen főként kezdetben, illetve június derekán rövidhírek jelentek csak meg, egyes lapok mindössze egy önmagában szereplő képet hoztak le, míg másokban három hírlapoldalny cikk foglalkozott az üggyel, ami szintén egy itemnek számít. Ebből is megállapítható, hogy az egyes lapok igen eltérő terjedelemben számoltak be a közvéleményt megrengető esetről. Első pillantásra is föltűnő, hogy a kormánypárthoz kötődő bulvársajtó ritkábban számolt be az eseményekről, mint a függetlenek vagy ellenzékeknek tartott bulvár.

* E tanulmány *A homoszexualitás 20. századi társadalomtörténete az 1990 előtti Magyarországon* című, 105414 számú OTKA-kutatás részeként készült.

¹ Vö. többek közt Zachar 2005; Moritz–Leidinger 2012; Sadler–Fisch 2016.

² 16 cikk: *Egyetértés*, *Az Est*; 15: *Pesti Napló*, *Világ*; 14: *Budapesti Hírlap*; 13: *Alkotmány*, *Budapest*, *Kis Ujság*, *Az Ujság*; 12: *Friss Ujság*, *Független Magyarország*, *Magyarország*, *A Nap*; 11: *Esti Ujság*, *A Polgár*, *Uj Lap*; 10: *Magyar Hírlap*, *Népszava*; 9: *Budapesti Napló*, *Magyar Nemzet*, *Pesti Hírlap*; 7: *Magyar Estilap*, *Uj Hirek*; 1: *Magyar Szó*. A címéhez méltóan alkalomszerűen megjelenő, aktuális témákra fókuszáló *Rendkívüli Ujság* ekkori pár számában nem írtak Redlről.

Alfred Redl öngyilkosságának híre először jellemzően a május 27-i lapokban jelent meg.³ Ugyanezen a napon Egon Erwin Kisch, szerencsésének is köszönhetően,⁴ megírhatta a prágai német nyelvű sajtóban, hogy az ezredes kémkedett. A *Prager Tagblatt* és a *Bohemia* értesülése leginkább a bécsi *Zeiten* keresztül jutott el a magyar lapokhoz. A kémkedés tényét a május 30-án este megjelenő félhivatalos katonai napilap, a *Militärische Rundschau* erősítette meg. Redl homoszexualitását május 30-ától írták meg a magyar lapok (az előző napi *Wiener Allgemeine Zeitungra* hivatkozva). A pesti sajtó leggyakrabban az előző nap megjelent bécsi német sajtóból dolgozott, illetve fölhasználták tudósítói hálózatukat is exkluzívnak ható információk közlésére.

PONTATLANSÁGOK, ÁLHÍREK

Halála előtt Redl egyáltalán nem volt közismert. Az újságok nagy része – főleg az első, pusztán az öngyilkosságról beszámoló hír közlésekor – elrontotta az ezredes nevét. Leggyakrabban a Rédl alakot használták: ez a 24 napilapból 15-ben fordult elő, de gyakori volt a Riedl, a Riedel és a Redel. Még egy Biedel is fölbukkant a *Budapesti Napló*ban. Hét politikai lap is volt annyira szerkesztetlen, hogy három különféle névvel illette ugyanazt a szereplőt (*Alkotmány*, *Budapest*, *Egyetértés*, *Független Magyarország*, *Kis Újság*, *A Nap*, *Uj Lap*), esetenként ugyanabban a cikkben váltogatva a Redl–Rédl alakot. Csak két lap írta következetesen helyesen az ezredes nevét, a *Magyar Estilap* és a *Pesti Napló*.

A felfokozott érdeklődést jelzi, hogy számos hír és álhír követte egymást. A tragikus esemény részletei, a történések néha érdekes, máskor lényegtelennek tűnő háttérinformációi sorra körbefutották a napisajtót.⁵

³ Az egyetlen május 26-i dátum: Öngyilkos vezérkari főnök. *Uj Hírek* 1913. május 26. 2. Ugyanakkor e független napilap első kiadása délben jelent meg, míg a kora délutáni lapok jellemzően már másnapi dátummal kerültek az utcára, reggeli sajtó pedig hétfőnként nem jelent meg, így a hír közlésében az időkülönbséget jobbra csak órákban mérhetjük.

⁴ Kisch (1885–1948), a németül író prágai „száguldó riporter” főként az ügy kipattanásában játszott szerepével vált nemzetközileg ismertté. Az újságíró futballcsapatában játszott a Redl prágai lakásának feltöréséhez kihívott lakatos, aki a munka miatti távollétét kimagyarázandó elárulta a titkos akciót (vö. Kisch 1924: 42–45).

⁵ Példának okáért a beszámoló a bécsi temetéséről és az ingujjban dolgozó koporsóvivőről: Az áruló ezredes öngyilkossága. *Budapest* 1913. május 31. 8; Az öngyilkos ezredes. *Budapesti Hírlap* 1913. május 29. 14; Az áruló vezérkari ezredes. *Budapesti Hírlap* 1913. május 31. 7; A kémkedő ezredes. *Esti Újság* 1913. május 31. 5; A kémkedő ezredes. *Független Magyarország* 1913. május 31. 6; Az áruló ezredes öngyilkossága. *Kis Újság* 1913. május 31. 3; Redl ezredes öngyilkossága. *Pesti Napló* 1913. május 29. 16; Redl ezredes kémkedése. *Pesti Napló* 1913. május 31. 10; Redl ezredes árulása. *A Polgár* 1913. május 31. 2; Redl ezredes öngyilkossága. *Az Újság* 1913. május 29. 15. Krakkói hírek Redl gimnáziumi kicsapásáról és könyvkötő-inaskodásáról: A leleplezett kémszövetkezet. *Budapest* 1913. június 5. 10; A kémkedő ezredes. *Budapesti Hírlap* 1913. június 4. 9; Redl ezredes öngyilkossága. *Magyar Nemzet* 1913. június 4. 10; Az áruló ezredes és büntársai. *Pesti Hírlap* 1913. június 4. 11; Redl ezredes büntársai. *A Polgár* 1913. június 4. 7; Redl ezredes büne. *Az Újság* 1913. június 4. 12.

A hírek kritikátlan átvételére, a lapok egymás közötti, általában a forrást föl sem tüntető kölcsönzésére – ami a korszakban általános gyakorlat volt – jellemző, miként számoltak be az ezredes hagyatékáról. A dúskálás bizonyítékaként a felsorolás – „dusan felszerelt garderobe, három ló és rengeteg sok finom fehérnemű” – szó szerint egyezően szerepel a *Budapesti Napló*ban, *Az Est*ben, a *Független Magyarországn*ban, *A Polgár*ban és a *Világ*ban,⁶ de a gardróbot lefordító és a mondatot átfogalmazó *Budapesti Hirlap*nak sem tűnt föl, hogyan kerültek a lovak a ruhásszekrénybe.⁷ Ugyanebben az újságcikkben a kém lakásának csupasz falai kapcsán történő pszichologizálás is szó szerint megegyezik más lapok szövegével. „Ékszer nem maradt Rédl hagyatékában és jellemző, hogy semmiféle kép, disztárgy, utiemlék vagy iparművészeti tárgy nem maradt a lakásban. A csupasz falakat csak néhány arckép díszítette” – írta a *Budapesti Hirlap*, *Az Est*, a *Friss Ujság* és a *Független Magyarország*, lényegében betűre azonosan, amúgy következetesen elrontva az ezredes már hetek óta helyesen leírt nevét.⁸

A kritikátlan átvételek és az olvasók érdeklődését kielégíteni akaró hírkényszer hatására a sajtóban tömegével bukkantak fel az álhírek.

„A Prágában megjelenő »Bohemia« értesülése szerint nemrégén történt, hogy Redl ezredes egy tisztiszolgája vízbe ölte magát. Az öngyilkosság után kitudódott, hogy az ezredes és szolgája között titkos bűnös viszony volt. A közlegény zsarolta gazdáját és fenyegette, hogy leleplezi.”⁹

Ezt a „hírt” szinte szó szerint vette át: *Budapest*, *Budapesti Hirlap* (itt az inas egyenesen a Moldvába vetette magát), *Friss Ujság*, *Kis Ujság*, *Pesti Napló*, *A Polgár*, *Világ*. Kissé logikátlan, miért végez a zsaroló magával, így egy héttel később már megfordítva írták meg, elhagyva a vízbe ölést, de megduplázva a halottak számát: „az utóbbi hónapok alatt Redl két tisztiszolgája ivott mérget [...] a két szerencsétlen bakát az ezredesnek beteges szerelmével való üldözése vitte

A magyar sajtó Redl móri szolgálati korszakával (június 8.) tudta leginkább a nemzetközi sajtó hírforgalmát kiegészíteni: A leleplezett kémszövetkezet. *Budapest* 1913. június 8. 6–7; A kémkedő ezredes. *Budapesti Hirlap* 1913. június 8. 12; A Redl-ügy. *Egyetértés* 1913. június 8. 10; A Redl-ügy. *Független Magyarország* 1913. június 8. 10; Redl – Magyarországon. *Magyar Hirlap* 1913. június 8. 10; Redl – Magyarországon. *A Nap* 1913. június 8. 4; Mikor Redl Móron járt. *Uj Lap* 1913. június 8. 4.

⁶ Redl ezredes hagyatéka. *Budapesti Napló* 1913. június 20. 10; Redl ezredes hagyatéka. *Az Est* 1913. június 20. 2; Redl ezredes hagyatéka. *Független Magyarország* 1913. június 20. 9; Leltár Redl hagyatékáról. *A Polgár* 1913. június 20. 4; Az áruló Redl hagyatéka. *Világ* 1913. június 20. 13.

⁷ „[D]usan fölszerelt ruhatárának, három lovának és rengeteg finom fehérneműjének az értéke”: Rédl ezredes ügye. *Budapesti Hirlap* 1913. június 20. 11.

⁸ Rédl ezredes ügye. *Budapesti Hirlap* 1913. június 20. 11 (egy többlet vesszővel és az egyik „nem maradt” „nincs”-re cserélésével); Redl ezredes hagyatéka. *Az Est* 1913. június 20. 2; Hogy leplezték le az árulót. *Friss Ujság* 1913. június 20. 1; Redl ezredes hagyatéka. *Független Magyarország* 1913. június 20. 9 (vesszővel és egyedülként helyesen írt névvel).

⁹ Vezérkari ezredes – orosz kém. *Budapest* 1913. május 30. 9.

sirba”.¹⁰ Két nappal a *Bohemia* álhíre után más lapok másként facsarták a nem létező tényeket: a szolga megszökött, s valójában az idegen hatalmak ágense volt. „Az a szolga, aki éveken át volt Rédlnél és akitől Rédl annyira félt, nem volt más, mint az idegen hatalomnak az ügynöke, akinek föladata volt, hogy Rédlre vigyázzon”¹¹ – írta meg a *Budapesti Hirlap*, a *Budapesti Napló*, az *Esti Ujság*, a *Pesti Hirlap* és a *Pesti Napló*.

Utólag igen elszaporodtak a kémek Redl környezetében, legalábbis a sajtóhírek szerint. Ez részben valószínű egy kémfőnök környezetében, ugyanakkor a szomszédba költöző titokzatos orosz kémnő, aki zongorával jelez, s „elektromos erőre járó írógép és másológép kopogása” útján kommunikál, meglehetősen valószínűtlen. Mégis hosszan számolt be erről az *Egyetértés*, a *Magyar Hirlap*, a *Magyar Nemzet*¹² és a *Pesti Napló*.

Tömegével jellemző a napisajtóban Redl utólagos hetero- vagy biszexuális formálása, újabb és újabb meghódított nők, hosszú heteroszexuális viszonyok fölemltetése. Valódi szeretője, Horinka hadnagy¹³ az első, május 31-i, június 1-jei hírekben még hét lapnál Stosius, illetve anonimizálva St. hadnagyként szerepelt.

Összegezve tehát: a Redl-ügyben szinte az egész magyar sajtó hihetetlen álhíreket osztott meg. A 25 napilapból három a kivétel: a *Népszava*, az *Uj Lap* és a *Magyar Szó*. Ám ezek is bővelkednek tévedésekben: a *Népszava* megírja, hogy régóta gyanakodtak Redlre, a lap Korinkának hívja kedvesét, és az *Uj Lappal* együtt orosz kémnővel folytatott az ezredessel heteroszexuális viszonyt. A *Magyar Szó* „kutyamosókkal s másféle alacsony sorsu, züllött alakokkal” hozza szerelmi kapcsolatba.¹⁴ Ezek azonban kis számuk miatt még magyarázhatók a hivatalos források félrevezetéseiből, a telefonos tudósítás félrehallásából. Föltűnő, hogy az a három lap maradt csak ki az álhírek özönéből, mely egyébként is feltűnően kis terjedelemben foglalkozott az egész üggyel.

Közös a vizsgált cikkekben, hogy a naponta változó állítások, nevek ellenére sehol egy visszavonás, egy nyílt helyesbítés, elnézés-kérés az olvasók félretájékoztatásáért. A korabeli sajtó egyöntetűen, gátlások nélkül facsart a híreken.¹⁵ A korban nem csak a szakirodalom által bulvárlapoknak tekintett újságokra jellemző tehát az a technika, hogy egyik nap haldoklásról tudósítanak, majd másnap megírják, semmi baja az érintettnek.¹⁶

Miközben a botrány hatására lényegtelen apróságok is hírré váltak, több napilapra is jellemző, hogy olvasóközönségüket megkésve tájékoztatták a törté-

¹⁰ R. P. 1913: Redl tragédiája. *A Polgár* 1913. június 6. 3.

¹¹ Redl ezredes bünei. *Budapesti Napló* 1913. június 1. 8.

¹² Legszebben, bár „elektromos órára járó írógépet” említve, s az Uchelius álnevet is megadva ez a lap írta meg: Redl ezredes öngyilkossága. *Magyar Nemzet* 1913. június 3. 12.

¹³ Zachar 2005: 48.

¹⁴ Erkölc nélkül. *Magyar Szó* 1913. május 31. 1.

¹⁵ Vö. Buzinkay 2016: 272–274.

¹⁶ Kálmán Imrénét súlyos szerencsétlenség érte. *Az Est* 1930. augusztus 1. 7; Kálmán Imre feleségének balesete. *Az Est* 1930. augusztus 2. 7.

nésekről. Ezeket az alapvetően konzervatív újságokat két csoportra oszthatjuk. Nagyobb számban voltak azok a lapok, melyek a sajtóban keringő kémkedési hírről nem számoltak be addig, amíg azt a félhivatalos *Militärische Rundschau* meg nem tette: azaz csak május 30-án álltak ezzel elő. Ilyen volt a *Budapesti Hir-lap*, a *Budapesti Napló*, melyek pedig az öngyilkosságról a maga idejében beszámoltak, illetve a *Magyar Nemzet*, a *Magyar Szó*, a *Polgár* és az *Uj Lap*, melyek magáról az öngyilkosságról is csak ekkor tudósítottak. Miután e lapok aztán számos, Redlhez kapcsolódó álhírt közöltek, nem forráskritika, hanem politikai számítás állhatott várákozásuk mögött.¹⁷ Ennél is jelentősebb, bár kevesebb lapot érint Redl homoszexualitásának legalább időlegesen elhallgatása, amire a későbbiekben részletesen kitérünk.

A MONARCHIA MŰKÖDÉSÉNEK TÜKÖRKÉPE: AZ ÁLLAMRÓL ALKOTOTT VÉLEMÉNYEK

Érdemes áttekinteni, a Redl-ügy kapcsán mit kommunikáltak sajtótermékeink a Monarchia államszervezetéről: a hadseregről, a minisztériumról, az igazságszolgáltatásról, az államról. Ez segíthet az egyes termékek 1913-as politikai besorolásában, illetve következtetések levonásában arra nézve, melyik lap mennyiben támogatta a fennálló berendezkedést.

Vegyük sorra először azokat a lapokat, melyek a hivatalos közlemények állításainak ismétlésén – például Redl régóta megfigyelték, csapdába csalták, még életében házkutatást tartottak nála – túl is támogatásukról biztosították a fennálló hatalmat.

Elég nehéz pozitívumot, az állami szervek kiváló működését látni abban, hogy a hírszerzés vezetőjéről olyan információk jelennek meg, hogy akár tizenégy éve az ellenséges nagyhatalomnak kémkedett. A Katolikus Néppárt lapjának, az *Alkotmány*nak azonban ez a bravúr is sikerült: megtisztulásnak láttatták Redl leleplezését. „Személyében hadseregünk a legnagyobb ellenségétől s igen veszedelmes, elvetemült árulójától szabadult meg.”¹⁸

Hasonló mutatvánnyal szolgált főként vidéki olvasóinak a *Friss Ujság*. Szerkesztőségi véleménye szerint pont a Redl-ügy a bizonyítéka, hogy „biztonságban vagyunk, hogy az osztrák-magyar hadsereg oly erős és hatalmas, hogy minden ellenséggel szemben meg tudja védelmezni javainkat”. Érvük: Oroszország bele-

¹⁷ A református *Magyar Szó* kimaradt az álhírek önálló közléséből, de tulajdonképpen magából a Redl-ügyből is. A kémkedés hivatalos megerősítése után közölték egyetlen témába vágó írásukat, az „erkölcstelen és fajtalan élet”, az „alacsony sorsu, züllött alakokkal” folytatott szerelmi viszony elítélését, melynek pénzigénye szükségszerűen vezetett a kémkedéshez (Erkölc nélkül. *Magyar Szó* 1913. május 31. 1). Más hír azonban nem fért be a tiszántúli református egyházkerületi gyűlésekről szóló tudósítások vagy épp a Híres vegetáriánusok (1913. június 5. 2) listája közé.

¹⁸ Rédl ezredes árulása. *Alkotmány* 1913. május 31. 10.

látott a Monarchia hadügyeibe, s nem támadott meg bennünket. „Rédl ezredes információi alapján visszaríadt a támadástól. Ez a mi biztonságunk és erőnk csalahatatlan bizonyítéka.”¹⁹

A Függetlenségi Párttól eddigre már eltávolodott²⁰ *Kis Ujság* is hitt a kémek leleplezésében („Azok a hullámok, amelyet [!] a fölkavart Redl-ügy előidézett nemsokára össze fognak csapni a kémkedők fejei fölött”²¹), Georgi²² miniszternek az árulás mértékéről beszámoló parlamenti választ pedig lerövidítették, s említetlenül hagyták az ellenzéki közbekiáltásokat is.²³

A *Magyar Nemzet* Georgi parlamenti választ értelmezte úgy, mint senki más a korban: „teljes képet nyújt erről az eléggé meg nem bélyegezhető magamegfelekedezésről. [...] [M]egnugvással látjuk belőle mégis, hogy a rettenetes árulás nem terjedt túl Redl személyén [...]. Az osztrák képviselőház tagjai megnugvással fogadták a sajnálatos eset őszinte feltárását és csekély töredék kivételével osztották a miniszternek azt a felfogását [...]” – állították, holott a beszámolóban név szerint szerepeltek a bekiabálások.²⁴

A *Pesti Napló* kétszer is leszögezte, milyen alapos a vizsgálódás. „A nagy gonddal és behatóan folytatott vizsgálat”²⁵ után hittek abban, hogy minden napvilágra kerül, a hadseregnek nem lehetnek titkai. A katolikus *Uj Lap* dicsérte a vizsgálatot („hadbírák most körültekintő vizsgálatot indítottak”, „Redl viselt dolgai a legapróbb részletességgel felderítették”²⁶) és a miniszter interpellációra adott választ is.²⁷ *Az Ujság* szintén úgy vélte, Georgi „tiszta” az államügyész szerepét, és beszámolójában nem említette meg a parlamenti közbekiabálásokat.²⁸

Az ügy természetéből fakadóan azonban nagyobb számban vannak vizsgálati anyagunkban az államszervezet működését kritizáló publicisztikák. Az ellenzéki lapok – joggal – vetették föl a konspiráció, a titkolózáson túl a félrevezetés

¹⁹ Redl ezredes árulása. *Friss Ujság* 1913. május 31. 1.

²⁰ Például Buzinkay 2016: 274.

²¹ A kémek bünszövetsége. *Kis Ujság* 1913. június 3. 4.

²² Friedrich von Georgi báró (1852–1926), vezérkari tábornok, 1907 és 1917 között osztrák hadügyminiszter. 1913. június 5-én az osztrák törvényhozás alsóházában ő válaszolt az interpellációkra Redl ügyében. Beszédének és a közbekiáltásoknak teljes magyar fordítása: A Rédl-ügy az osztrák parlamentben. *Budapesti Hírlap* 1913. június 6. 6. A miniszter ismertette az öngyilkosság és a vizsgálat főbb tényeit, azonban a mundér becsületét védve tagadta, hogy Redl egy évnél régebben kémkedett volna, illetve hogy öngyilkosságra kényszerítették volna. A szociáldemokrata bekiabálók a vizsgálatot kritizálták, az öngyilkosságot lehetővé tevő revolver származását firtatták. A válasz után a kormánytöbbség elvetette a további vitáról szóló ellenzéki javaslatot.

²³ Az áruló ezredes bűnei. *Kis Ujság* 1913. június 6. 3.

²⁴ Redl ezredes árulása. *Magyar Nemzet* 1913. június 6. 4.

²⁵ A kémiszövetség bűnei. *Pesti Napló* 1913. június 3. 6; vö. Az osztrák Redl – és az orosz Redl. *Pesti Napló* 1913. június 10. 8.

²⁶ A kémkedő ezredes bűnei. *Uj Lap* 1913. június 1. 4.

²⁷ Rédl, az áruló ezredes. *Uj Lap* 1913. június 6. 2.

²⁸ A Redl-ügy. *Az Ujság* 1913. június 6. 6–7.

szándékát. A *Budapest* kétszer,²⁹ a *Magyarország* egyszer³⁰ eltussolást emlegetett, *Az Est* és a *Pesti Napló* elegánsabban fogalmazva a figyelem eltereléséről beszélt.³¹ Nyíltabban vádolt a *Budapesti Napló*, mely részlegesen még korábbi álhírét is megmagyarázta: „félhivatalosan olyan híreket hoztak forgalomba, hogy egy nagytehetségű és nagyérdemű tiszt hirtelen elmezavarban öngyilkosságot követett el”.³²

Az interpellációk kapcsán az *Egyetértés* finomabban bírálta: „Georgi osztrák honvédelmi miniszter egy interpellációra válaszolva, igyekezett tisztára mosni a hadvezetőséget”.³³ A *Pesti Hirlap* élesebben ment neki a kormánynak, hogy a végén általánosítással visszavegyen erejéből:

„Az osztrák parlament keddi ülésén egy interpelláció alkalmat adott a kormánynak, hogy hivatalosan nyilatkozzék Redl ezredes árulásának körülményeiről, de a kormány nem ragadta meg ezt az alkalmat, hanem a kormányok rendes szokása szerint, a még folyó vizsgálatra hivatkozva, felmentette magát a nehéz kötelesség alól.”³⁴

Ugyanarról a miniszteri válaszról írták ezt, amit az *Uj Lap* kielégítőnek nevezett.

A hivatalos körök titkolóznak, állította *Az Est*,³⁵ a *Pesti Hirlap*,³⁶ a *Pesti Napló*.³⁷ A *Pesti Hirlap* valótlannak érezte Redl lebukásának máig elfogadott okát,³⁸ s a titkolózásokról le is vonta a következtetését: „A tiszta valóság talán sohasem fog kiderülni.”³⁹

A legmesszemenőbb konspirációs teóriával a *Pesti Hirlap* és *A Nap* állt elő: elméletük szerint az egész homoszexuális téma csak arra szolgál, hogy elterelje a figyelmet a kémügyről. Előbb a Légrády-féle *Pesti Hirlap*, a „komoly” lap lépett, Georgi válaszára reagálva: „Kézzel-lábbal elhíthetni igyekszik velünk, hogy az ezredes egy förtelmes eltévelyedésben szenvedett, hogy férfiakat szeretett, holott a valóság bizonyára az, hogy az orosz férfiak közül azokat szerette Redl, akik pénzt hoztak, ellenben a pénzt ő nőkre költötte.”⁴⁰

²⁹ Az áruló ezredes öngyilkossága. *Budapest* 1913. május 31. 7; A leleplezett kémszövetkezet. *Budapest* 1913. június 8. 6.

³⁰ A Redl-ügy. *Magyarország* 1913. június 8. 6.

³¹ Redl árulása. *Az Est* 1913. június 8. 8; Az áruló ezredes. *Pesti Napló* 1913. június 7. 7.

³² A Redl-ügy fejleményei. *Budapesti Napló* 1913. június 4. 9.

³³ Ahol kémek nem születnek. *Egyetértés* 1913. június 6. 6.

³⁴ Az áruló ezredes és bűntársai. *Pesti Hirlap* 1913. június 4. 11.

³⁵ Miért lett öngyilkos Redl ezredes. *Az Est* 1913. május 29. 8.

³⁶ Az áruló ezredes bűne hivatalos világításban. *Pesti Hirlap* 1913. június 6. 8.

³⁷ Redl ezredes öngyilkossága. *Pesti Napló* 1913. május 29. 16.

³⁸ Redl ezredes árulása. *Pesti Hirlap* 1913. június 7. 12. Szerintük az oroszok árulták be, nem a *poste restante* küldemény.

³⁹ Az áruló ezredes és bűntársai. *Pesti Hirlap* 1913. június 4. 11.

⁴⁰ Az áruló ezredes bűne hivatalos világításban. *Pesti Hirlap* 1913. június 6. 8.

Több lap a katonai vezérkar alkalmatlanságát vetette föl: áruló volt soraikban, így „még borzalmasabb színekben” tűnnek föl a *Budapest* szerint,⁴¹ *A Nap* sommásabb megállapításában: „Most egyszer világos, hogy a szervezet rossz”⁴². Szó szerint egyezett *Az Est* és a *Világ* elítélő írása,⁴³ egyetértésben a *Magyar Hirlap*⁴⁴ és a *Pesti Napló* szerkesztőségi véleményével.⁴⁵ Mindezt általánosítva, pacifista, hadseregellenes hangon adta elő a *Népszava*, bő egy évvel a Nagy Háború kitörése előtt:

„De hol van az állam biztonsága, ha a tömérdek áldozattal föntartott hadsereget néhány áruló vagy akár egyetlen-egy áruló is megbénítja, az ellenségnek mintegy megkötözve kiszolgáltatja? [...] Bizony, ez az eset is tanúsítja, hogy a militarizmus fejlesztése egyre nagyobb áldozatokat ró a nemzetekre anélkül, hogy a védelmi harcban biztosságot nyujtana. [...] [J]oggal kérdezhetjük, nem volna-e jobb a kötelező nemzetközi békebírótság elfogadása, az állandó hadseregek leszerelése és a nép fölfegyverzése, a kizárólag védelmi célokra való néphadsereg szervezése?”⁴⁶

A radikális *Világ* ijesztő forgatókönyvet vizionált: „mennyi és milyen súlyos lappangó titka lehet még a monarchia hadseregén belül az orosz kémiszolgálatnak?”⁴⁷ Ha nem derül ki az eset, „megszámlálhatatlan sok ezer katonánk a bizonyos halálba ment volna”.⁴⁸ A *Népszavával* szemben ők azonban harcra készülve sürgették a kémiszolgálat fejlesztését.⁴⁹

Redl öngyilkosságba kergetése az átlátható büntügyi eljárás lezajlása előtt az alkotmányosságot sértette meg a *Frankfurter Zeitung* szerint – amely cikkről nálunk csak a Függetlenségi Párt egyik lapja, a *Budapest* számolt be.⁵⁰ Azt pedig ugyanezen német orgánumtól csak másik lapjuk, az *Egyetértés* vette át, hogy a Monarchiában nem foglalkoznak a korrupciós jelenségekkel.⁵¹ Az ellenzéki lapokkal szemben az *Alkotmány* nem a hadsereget támadta, s a katonatiszt tetteiben is a „polgári társadalom ethikai züllését” látta kiütközni, egyben az udvar föllépését sürgette a romlás ellen.⁵²

Hogy Georgi válasza nem megnyugtató, azt a *Budapesti Napló*, az *Egyetértés*, *Az Est*, a *Független Magyarország* és a *Magyarország* mondta ki. Jellemző a *Független Magyarország* karcosságára: míg a legtöbb lap tényszerűen számolt

41 A leleplezett kémiszövetkezet. *Budapest* 1913. június 5. 10.

42 A vezérkar botránya. *A Nap* 1913. június 3. 7.

43 Redl ezredes multja. *Az Est* 1913. június 1. 9; Redl ezredes büne. *Világ* 1913. június 1. 10.

44 A kém ezredes. *Magyar Hirlap* 1913. június 1. 18.

45 Az ezredes és a hadsereg. *Pesti Napló* 1913. május 31. 5.

46 Redl ezredes árulása. *Népszava* 1913. június 1. 4.

47 Oroszország kéme. *Világ* 1913. május 30. 7.

48 Redl ezredes büne. *Világ* 1913. május 31. 9.

49 Vezérkari kéme. *Világ* 1913. június 8. 4.

50 Németek a Redl-esetről. *Budapest* 1913. június 10. 7.

51 A Redl-ügy fejleményei. *Egyetértés* 1913. június 4. 12.

52 Korrupció és hazaárulás a közös hadseregben. *Alkotmány* 1913. június 1. 7.

be a miniszteri választ követő csöndről, e lap ezt ekként tudósította: „még a kormány pártjának padjain sem hallatszott helyeslés”.⁵³

Súlyosabb vád volt, hogy az eltussolásba az ügyészség is belekeveredett, hiszen Redl halála előtt együtt vacsorázott Viktor Pollak főállamügyésszel. Az *Alkotmány*, a *Budapest* és *Az Est* az érintett személy alkalmatlanságát vetette föl,⁵⁴ a *Népszava* azonban már az egész szervezetet láttatta alkalmatlannak: „az ügyészség tussolni akarja az osztrák–magyar hadsereg csunya botrányát”.⁵⁵

A lakosság félelme gyakran megerősíti a biztonságot nyújtani képesnek vélt fennálló vezetést, ugyanakkor meg is gyengítheti, ha a tömeg azt szűri le, képtelennek biztonságát garantálni. Hét különböző irányzatú lap egyként átvette a *Prager Tagblatt* állítását,⁵⁶ mely szerint a cseh város hemzseg az orosz ügynököktől, akik egy „kitűnően működő”,⁵⁷ „kiterjedt szervezetet alakítottak”.⁵⁸ Korántsem véletlenül két kormányt támogató lap, a *Budapesti Hírlap* és az *Uj Lap* voltak azok, amelyek ezt múlt időbe helyezték, és jónak látták azzal kiegészíteni: a „hatóságok nagyon jól tudják, hogy ezek a [z orosz] tisztek kikkel érintkeztek”.⁵⁹ Az ijesztgetés iskolapéldája azonban az ellenzéki Függetlenségi Párt központi napilapjának, az *Egyetértés*nek a cikke, mely pétervári forrásából az orosz kém szervezet által szervezett közelgő horvát forradalomról és a Monarchia hamaros széthullásáról értesítette olvasóit. Mindennek eszköze az aktuális véderő- és választójogi törvényt illető viták, leginkább pedig maga a kormánypárt.⁶⁰ A kurucos képekkel szerkesztőségi vezércikket fogalmazó lap a Munkapárt vezető politikusait következtesen igyekezett Redlhez kötni: „Rédl Alfréd vezérkari ezredes után Lukács és Tisza hová süllyesztik a hadsereget”⁶¹ – számolt be az országgyűlésből kardlappal kitoloncolt képviselőkről, egyben rögvest az ónodi gyűlés vérengzését vizionálva.⁶²

Mindezek alapján az eseményeket a kormánypárti olvasók kedvére tálalta az *Alkotmány*, a *Friss Ujság*, a *Kis Ujság*, a *Magyar Nemzet* és az *Uj Lap*, inkább támogatóan a *Budapesti Hírlap* és *Az Ujság*. Az újabb és újabb cikkeiben támo-

⁵³ Redl ezredes áruháza. *Független Magyarország* 1913. június 6. 7.

⁵⁴ Korrupció és hazaárulás a közös hadseregben. *Alkotmány* 1913. június 11. 7; A leplezett kémiszövetkezet. *Budapest* 1913. június 1. 9; Redl ezredes multja. *Az Est* 1913. június 1. 10.

⁵⁵ Hogyan leplezték le Redlt? *Népszava* 1913. június 7. 5.

⁵⁶ *Budapesti Hírlap*, *Az Est*, *Esti Ujság*, *Független Magyarország*, *Pesti Hírlap*, *Pesti Napló*, *A Polgár*.

⁵⁷ A nagy bünszövetség. *Esti Ujság* 1913. június 1. 5; Rédl ezredes. *Független Magyarország* 1913. június 1. 10.

⁵⁸ Redl ezredes multja. *Az Est* 1913. június 1. 10.

⁵⁹ A kémkedő ezredes. *Budapesti Hírlap* 1913. június 4. 9; Szenzáció a Redl-ügyben. *Uj Lap* 1913. június 4. 3.

⁶⁰ Redl ezredes Magyarországról. *Egyetértés* 1913. június 6. 7.

⁶¹ Lukács–Rédl–Tisza. *Egyetértés* 1913. június 5. 1. Lukács László miniszterelnök előző nap mondott le hivataláról, Tisza István házelnök 7-én kapott kormányalakítási megbízást. Tisza a cikk megjelenését megelőző napon fogadtatta el a véderőtörvényt.

⁶² Megjegyzem, az esetről bulvárjellege miatt az *Uj Lap* is hasonló eszközökkel tudósított, *Vér folyt a parlamentben* cím alatt: „az ellenzék a katonák felé ezt kiabálta: Redl. Redl. A Redl-estet után már csak ez hiányzott!” (*Vér folyt a parlamentben*. *Uj Lap* 1913. június 5. 3).

gatóvá vált a *Pesti Napló*. Harcosan ellenzéki volt a *Budapest*, a *Budapesti Napló*, az *Egyetértés*, a *Népszava*, a *Pesti Hirlap*, a *Világ*, mérsékeltebben a *Független Magyarország*, a *Magyarország* és a *Pesti Napló*. Az *Est* megjegyzései ingadoztak a kormány bírálata és a fennálló rend dicsérete között. A *Népszava* szociáldemokratasága bemutatott békepártiságában nyilvánult meg leginkább; egyetlen vagyoni, ha tetszik osztályszempontokat fölvető cikke, mely Horinka szegénységéből fakadó kiszolgáltatottságát említette, osztrák testvérlapjából, az *Arbeiter Zeitung*-ból érkezett.⁶³ A *Nap* a kortársak és a szakirodalom szerinti ellenzéki kötődésének⁶⁴ a vizsgált cikkekben nincs nyoma, ahogy az *Esti Ujság* Rákosi Jenőhöz kötődésének sem.⁶⁵ Összességében az is kijelenthető, hogy a Redl-ügy tálatásának mintája alapján több lap támogatta a munkapárti vezetést, mint azt a sajtótörténeti szakirodalom felteszi.

Másrészt egyes kiemelt témákban, így a nemzetiségi kérdésben a kormánypárti és ellenzéki sajtó között nem volt különbség. A nemzetiségi kártyát, Redl szláv voltát a Tisza Istvánt támogató *Budapesti Hirlap*, a magát függetlennek, üzleti vállalkozásnak tartó *Pesti Hirlap* és a harcosan ellenzéki, Függetlenségi Párt által kiadott *Egyetértés* is kijátszotta. A Redl-ügy kapcsán írt szerkesztőségi cikkeiknek hasonló álláspontja annak ékes bizonyítéka, hogy az I. világháború előestéjén a kormánypárt és az országgyűlési ellenzék legerősebb csoportja igen hasonló nemzetiségi politikát folytatott.

Elsőként, gyakorlatilag rögtön a teljes ügy napvilágra kerültekor a *Pesti Hirlap* fogalmazta meg, hogy magunkra maradtunk, a nemzetiségek idegen hatalmak szolgáloi, ergo az egész monarchia katonai és politikai talpkövének hazánknak kell lennie.

„Ausztria önmagát teszi lóvá, amikor nem látja, hogy a magyarság az egyetlen nemzet ebben a monarchiában, amelynek útja, célja, törekvése rendeltetése ismert, világos, mellékvágány nélküli, az egyetlen nemzet, amely fenttarthatja a monarchiát, ameddig azt fentartani lehetséges.”⁶⁶

A *Pesti Hirlap* a korrupciót is idegen nemzetekhez kötötte. Míg „a magyar vidékeket akarták megmételyezni kétes eredetű pénzekkel”, szerintük az éppen aktuális per Lukács László miniszterelnök illegális pártfinanszírozásáról⁶⁷ jól mutatja, „Magyarországon százmilliók sem elegendők ahhoz, hogy a magyarságot megvásárolják.”⁶⁸ Azon az apróságon, hogy Lukács korántsem tekinthető nemzetiséginek, nagyvonalúan átsiklottak.

⁶³ Hogyan leplezték le Redlt? *Népszava* 1913. június 7. 5.

⁶⁴ 'A Nap' szócikk. In: *Révai Nagy Lexikona*. 14. kötet. Budapest, 1916, 257; Dersi–Szántó 1973: 118; Márkus 1977: 67; Buzinkay 2016: 275–276; polgári-radikális bulvárlapnak tartják.

⁶⁵ A lapot Rákosi Jenő nyomdája alapította: Márkus 1977: 62; Buzinkay 2016: 282.

⁶⁶ Az áruló ezredes. *Pesti Hirlap* 1913. június 1. 17.

⁶⁷ Lukács miniszterelnök 1913. június 4-én nyújtotta be lemondását, miután elbukta a Függetlenségi Párt képviselője, Désy Zoltán elleni rágalmaszasi perét.

⁶⁸ Az áruló ezredes. *Pesti Hirlap* 1913. június 1. 17.

A *Pesti Hirlap* megismételt nemzetiségi vádjainak érdekes mellékvonala, hogy szerintük ezek kimondását a Monarchia cenzúrája tiltja. A kijelentés abszurditását mutatja, hogy kormányellenes vádjuk megjelenhetett hasábjaikon.

„A monarchiában nem igen irhat meg lap olyan dolgokat, amilyenekről az angol és francia sajtó egy része beszámol: mondván, hogy Redl nem annyira kém volt, mint hazaáruló, ki nem csak pénzért, hanem elsősorban is faji ösztönből, ki akarta szolgáltatni a monarchia hadi erejét Oroszországnak. [...] Arról van szó, hogy Ausztriában egy gyönyörűen szervezett titkos sláv szövetség működik, mely Oroszország pénzével folytatja propagandáját.”⁶⁹

A *Budapesti Hirlap* alapfeltevése szerint egy lengyel árulta el saját fajtáját, amikor oroszoknak kémkedett. A konklúzió kormánypártiként visszafogottabb: elég az önálló magyar hadsereg, nem követelik a birodalomban a politikai vezető szerepet. „Ausztria biztonságának és épségének, a dinasztia legfőbb érdekeinek föltétele és utolsó menedéke a magyar hadsereg”, továbbá reformokat kell meghozni, és e reformokat követelő pártra lenne szükség.⁷⁰

A Függetlenségi Párthoz kötődő *Egyetértés* mindezt sarkosabban követelte a Redl-ügybe keveredettek kapcsán.

„Volt köztük német, cseh, tót: volt köztük mindenféle nemzetiségű: de magyar ember egy sem akadt, aki bármi áron is szolgálatot teljesített volna az ellenségnek. A magyar ember egyenes, nyílt jellemétől mindenkor távol állott az alattomos árulás. A magyar ember hűséges, odaadó szolgálója hazájának. A megrugdosott, letiport, elnyomott magyar nép nem áll az ellenség zsoldjába. [...] Elnyomják, mellőzik a mi erős és vérmes népünket és mindig csak a többi nemzetiségnek járnak a kedvében. Pedig a többi, a többi mind csak féllábbal áll ezen a földön. A többinek mindnek rokona és barátja van a határon túl, odakint, szemben, az ellenség körében. A többinek az árulás csak félig az, mert akinek kedves, az nem ellensége, hanem sokkal inkább érez aziránt baráti vonzalmat, mint a tulajdon hazája iránt. [...] Magyarország lehet csak e monarchia gerince.”⁷¹

A magyar sajtó mentségére szóljon: korántsem a Monarchia volt az egyetlen állam, ahol egy áruló nemzetiségét kezdték firtatni a gáztett kiderülésekor. A minden pletykára éhes, alacsony színvonalú *A Nap* bécsi tudósítója szolgált ehhez adalékkal, egy antiszemita berlini lapot cáfolva. „A Deutsche Volkszeitung azt írta, hogy Redl zsidó volt. Hivatalosan megállapítottam, hogy Redl római katolikus volt.”⁷²

⁶⁹ Az áruló ezredes és büntársai. *Pesti Hirlap* 1913. június 4. 11.

⁷⁰ Az aranygalléros kém. *Budapesti Hirlap* 1913. június 3. 1–2, idézet: 2.

⁷¹ Ahol kémeik nem születnek. *Egyetértés* 1913. június 6. 6–7, idézetek: 6.

⁷² Új titkok a hadsereg világbotrányában. *A Nap* 1913. június 5. 9.

Antiszemita hírokat Redl árulása kapcsán Magyarországon a katolikusok orgánuma kezdett pengetni. A huszonnégy lapból egyedüliként az *Alkotmány* írta meg az állítólagos – és téves – zsidó származást. Miután ekkor még, a többi sajtótermékkel szemben, elhallgatták Redl homoszexualitását, a zsidók összetartása, a valójában éppen a többségi társadalom által pogromoktól sanyargatott oroszországi zsidósághoz húzása tűnhetett alkalmas indoknak árulására.⁷³ A vasárnapi pihenő után már általánosítva, ugyanakkor az „ismerünk jó zsidókat is” klasszikus antiszemita közhelye mögé húzódva ismételték meg megbélyegzésüket.

„Redl ezredes apja vasuti állomásfőnök volt Krakóban. Zsidó eredetű volt. Az »Alkotmány« sohasem vonta kétségbe, hogy a zsidók között igen jóra való emberek is vannak s a közléssel nem vonunk le általános értékű következtetéseket a zsidóság kárára. Csak arra utalunk, ami történelmi valóság, hogy az anyagi érdek kultusza minden fajok közül a zsidóságban a legerősebb s ez a tulfejlett hajlandóság sok esetben világhosszúakat vet olyan dolgokra, melyek előtt értelmetlenül áll meg az emberi értelem.”⁷⁴

A HOMOSZEXUALITÁS REPREZENTÁCIÓJA

Az árulás fölfedezése után hamar kiderült az ezredes másik „bűne” is: homoszexualitása. 1908-tól tartós párkapcsolata volt Stefan Horinka ulánushadnagygal,⁷⁵ akit a nyilvánosság előtt unokaöccseként mutatott be.

„Ha otthon ebédeltek, Redl szolgálta ki az asztalnál fiatal barátját, ha pedig Horinka szabadnapos volt, Redl ügyelt rá, hogy reggel senki se zavarja álmában. Redl fedezte Horinka összes költségeit, végül még automobilt is vett neki és annyi pénzzel látta el, hogy Horinka barátnőt is tarthatott és annak szép lakást is rendezhetett be.”⁷⁶

Elöljáróban leszögezhetjük azonban, hogy ennek a hírnek a megítélése az egész sajtóban sokkal enyhébb volt, mint a katonai titkok eladásáé. Mikor Redl bécsi temetése után az ott nyugvók rokonai tiltakoztak a szomszédság miatt, az esetről beszámoló újságcikkek sorra kiemelték,⁷⁷ azért a tiltakozás, „amiért az öngyilkos árulót”⁷⁸ odatemették. A *Redl ezredes bűne* cím alatt a *Magyar Hírlap*

⁷³ Korrupció és hazaárulás a közös hadseregben. *Alkotmány* 1913. június 1. 7.

⁷⁴ Az áruló ezredes. *Alkotmány* 1913. június 3. 10.

⁷⁵ A hadbírószági bizonyítás eredményét ismerteti például Zachar 2005: 76.

⁷⁶ A kémkedő vezérkari főnök. *Magyarország* 1913. június 3. 6; Kémek a hadseregben. *Világ* 1913. június 3. 7.

⁷⁷ Például: Redl ezredes öngyilkossága. *Magyar Nemzet* 1913. június 5. 7; A kémkedési ügy fejleményei. *Népszava* 1913. június 5. 13; Redl ezredes árulása. *Világ* 1913. június 5. 10.

⁷⁸ Új titkok a hadsereg világbotrányában. *A Nap* 1913. június 5. 9.

kijelentette: „[a] bűn, amelyet Redl ezredes elkövetett, a kémkedés”⁷⁹ – fogalmaztak azon cikkükben, mely az ezredes „természetellenes hajlamairól” is beszámolt.

A korabeli sajtó a legváltozatosabb módon, hetvennél több nyelvi formában nevezte meg Redl szexuális orientációját. Volt közöttük semleges (például „homosexuális”, „férfiakat szeretett”, „férfimettesze”, „hadnagy-szeretője” volt), megbélyegző (például „fajtalan szenvedély”, „ocsmány bűn”, „feslett életmód”, „förtelmes eltévelyedés”, „természetellenes szenvedelmé”, „homoszexuális megtevélyedés”), valamint eufemisztikus elhallgatás („benső baráti viszony”, „hasonló viszony”, „erre a szenvedélyre” stb.). A katolikus sajtó hajlamosabb volt az olyan megbélyegző utalásokra, mint az „elvetemült idegbaj”, „fajtalan” (*Alkotmány*). Finomabb eufemizmus volt az „extravagáns szenvedelmek” (*Budapesti Hirlap*). A finom körülírásokat a szociáldemokrata sajtó is kedvelte („igen bizalmas viszony”: *Népszava*). A „heterosexuális” kifejezést egyedül a *Pesti Hirlap* használta.⁸⁰

Az újságokban leggyakrabban visszatérő elképzelés az volt, hogy a homoszexuálisok nőekkel éppúgy viszonyt folytatnak, mint férfakkal. Szép példa erre a *Budapesti Hirlap* megismételt állítása Redl kémme beszervezéséről és lebukásáról: szerintük mindez összesen három különböző csábító nőnek köszönhető.⁸¹ A korabeli sajtó tehát Redlt mai fogalmaink szerint inkább biszexuálisnak ábrázolta. *Egyetértés*: „A költekező ezredes homosexuális hajlamain kívül a nőknek is hódolt.”⁸² *Magyar Hirlap*: „Ez a nő benső viszonyban állott a különben beteges hajlamu ezredessel.”⁸³ *A Nap*: „Az orosz kormány ugyanis nemcsak pénzzel, hanem nőekkel is dolgozott, kihasználva Redl szenvedéjeit [!].”⁸⁴ A *Pesti Hirlap* el is magyarázta ezt kevésbé szakértő olvasóinak:

„az ezredes félvilági nőkkel érintkezett s ezekre költötte a pénzt. A homosexualitás korántsem zárja ki a másik nem iránt való érdeklődést, amint ezt a naiv felfogás véli. Nem, a nemi ösztönnek ez az elfajulása olykor nagyon szépen megfér a másik nem iránt való érdeklődéssel, amit eléggé frappánsan bizonyít az, hogy a homosexuálisoknak igen gyakran számos gyermekük van.”⁸⁵

Rejtélyes orosz kémnővel való szexuális viszonyáról tudósított a lapok többsége (13), de írtak bécsi félvilági hölgyekkel, kabaré-énekesnőkkel való állítólagos kapcsolatairól is. A legérdekesebb ilyen hírlapi kacsa egy váradi lapban megjelent interjú,⁸⁶ mely az ott megszálló, magyarul jól tudó „egykori barátónőjével”

⁷⁹ Redl ezredes bűne. *Magyar Hirlap* 1913. május 31. 7.

⁸⁰ Sz. Z. 1913: Redl főcinkosa. *Pesti Hirlap* 1913. június 5. 10–11.

⁸¹ Az áruló vezérkari ezredes. *Budapesti Hirlap* 1913. május 31. 7.

⁸² Az áruló ezredes bűnei. *Egyetértés* 1913. május 31. 9.

⁸³ Redl ezredes bűne. *Magyar Hirlap* 1913. május 31. 7.

⁸⁴ Redl büntársai. *A Nap* 1913. június 4. 6.

⁸⁵ Sz. Z. 1913: Redl főcinkosa. *Pesti Hirlap* 1913. június 5. 10–11, idézet: 10.

⁸⁶ A szakirodalom által ismert (például Kemény 1942: 359) váradi napilapokból – *Nagyvárad, Nagyvárad Friss Ujság, Nagyvárad Napló, Szabadság, Tiszántúl* – csak egy ismertette röviden az

készült. A hölgy elmerengve „a szeretője viharos vágyaira gondolt”, s ekként védte: „Csak szerette a mámort, nem elégedett meg a katonai élet adta örömmel s ha önök ezt beteges elfajulásnak nevezik, nem értenek hozzá, mert Redl egészséges ember volt... Én szerettem.” Pesten ezt a beszélgetést a *Magyar Hírlap* és a *Független Magyarország* hozta le.⁸⁷

Jellemző megfogalmazás, hogy a homoszexuális kapcsolatokban van egy megrontó, aki az ekként ártatlannak föltételezett másikat a bűnbe rántja. Abban már nem volt egyetértés, Redl melyik szerep illeti. A *Magyar Estilap*, mintegy enyhítve bűnét, őt tartotta áldozatnak: „Hogy ki volt a megrontója, arra nézve többféle verzió van.”⁸⁸ Nem így *A Nap* és főként a *Polgár*. „Most vizsgálat van több fiatalember ellen, akiket az ezredes szintén felhasznált fajtalan szenvedélyének kielégítésére.”⁸⁹ Redl áldozati mivoltát leginkább a néhol mai bulvármagazinok stílusát felöltő *Az Újság* hangsúlyozta, kiemelve emberi katasztrófáját. Jellemző fordulatai a „szerencsétlen”, a „szerencsétlen ember”, a „boldogtalan katonatiszt, a kinek pályáját a végzet ilyen tragikus módon törte ketté”,⁹⁰ „a vezérkar legnagyobb tehetségű és legkiválóbb tisztjeinek egyike volt. Fényes katonai pályát futott be eddig is, s szédületes katonai karrier előtt állott”, „a lelkiismeret, a megbízhatóság megtestesülése volt”, „éles esze, biztos tekintete, óriási tudása”⁹¹ segítette.

Az újságírók fantáziájában a homoszexuális nemi élethez gyakorta kapcsolódott orgia, csoportsex. Így mindenki, aki kapcsolatba kerül velük, gyanússá válik. Fontos lesz kiemelni, hogy „[j]öttek Redlhez lókereskedők is fiatal legényekkel (Redl tudvalevőleg három-négy lovat is tartott, autója dacára). Gáláns nőket soha nem fogadott a lakásán.”⁹² A nyomozás föltárta, hogy Horinka nemcsak leányszeretője, hanem öccse számára is rendszeresen pénzt szerzett Redltől. A Függetlenségi Párt két lapja máris szerelmi háromszöget vizionált közöttük. „Redl jó viszonyban volt Horinka öccsével is, egy kadétiskolai tanulóval és ezért állandóan féltékenységi jelenetek voltak köztük.”⁹³

Előfordul az a karaktergyilkos fölvetés is, hogy a homoszexuálisok egyben pedofilok, kislányokat rontanak meg, kergetnek pusztulásba. Ezt a Redl esetében is hamis sztereotípiát az *Uj Hírek* terjesztette, amint tudomást szerzett az ezredes vonzalmairól. „Az öngyilkos ezredesről azt is beszélnek, hogy egy bécsi kis fiu-

eset (Redl ezredes ulánushadnagy Nagyváradon szolgált. *Nagyváradai Napló* 1913. június 8. 7).

A forrás tehát a két helyi zughírlap lehet, a heti *Közérdek* (Kemény 1942: 154, 360) vagy a – csak Lakatos Éva kutatásából ismert – *Hétfői Újság*, melyek nem hozzáférhetők (Lakatos 2004: 198).

⁸⁷ A Redl-ügy. *Független Magyarország* 1913. június 8. 10; Redl – Magyarországon. *Magyar Hírlap* 1913. június 8. 10.

⁸⁸ Az áruló ezredes. *Magyar Estilap* 1913. május 30. 1.

⁸⁹ Redl Németországot is elárulta. *A Nap* 1913. június 1. 9; *A Polgár* 1913. június 1. 10. jegyzet.

⁹⁰ Redl ezredes öngyilkossága. *Az Újság* 1913. május 30. 11–12.

⁹¹ Redl ezredes bűne. *Az Újság* 1913. május 31. 7.

⁹² A vezérkar botránja. *A Nap* 1913. június 3. 7.

⁹³ Redl ezredes ügyei. *Egyetértés* 1913. június 7. 6; A Redl-ügy hullámai. *Független Magyarország* 1913. június 7. 4.

nak nemrégiben történt öngyilkosságát ő idézte elő. Az öngyilkos gyerek ugyanis beteg hajlamainak áldozata volt.”⁹⁴

Visszatérő toposz, hogy a homoszexuálisok valahogy külső tulajdonságaik alapján is fölismerhetőek. Az ügy részleteinek napvilágra kerülésekor meg is döbbsenek Redl ismerősei, miért nem jöttek rá az ezredes homoszexualitására,⁹⁵ hiszen ez minden bizonnyal egyértelműen észrevehető. A korszak lapjai szerint a fölismerhetőség legegértelműbb jellemzője: a homoszexuálisok nőiesek. *Az Egyetértés* és a *Független Magyarország* újságírói előítéleteinek jobban megfelelt, ha a fiatalabb és alacsonyabb rangú Horinkát láttatták femininnek: „Magas, karcsu, szőke fiatalember, az arcza egészen nőies.”⁹⁶ *A Nap* már a pár mindkét tagját nőiesnek ábrázolta, hiszen ez a homoszexualitás velejárója.⁹⁷

„Horinka hadnagy, Redl letartóztatott férfitemressze, magas, karcsu, selymesen szőke, fehér arcu, feltűnően szép fiatalember, tipusa a homoszexuálisoknak. [...] Redl Alfréd magas és csinos ember volt. Sötétszőke, majdnem gesztenyebarna volt a haja, szőke, angolosan nyírott a bajusza. Az arcán, valami bágyadt, fáradt mosoly volt mindig, az orra körül és az ajka mellett mély és jellegzetes barázdák, amikre azt szokás mondani, hogy a homoszexuális emberek sajátossága.”⁹⁸

Tegyük hozzá, *A Polgár* tudósítója akként írta le Redl ezredest, hogy „daliás katona” volt,⁹⁹ *Az Ujság* pedig férfiaságát emelte ki: „Gyönyörű, férfias jelenség volt [...] termete daliás”.¹⁰⁰ A sztereotip és téves beszámoló arra utalhat, hogy az amúgy is számos tévedést, ellenőrizetlen információt közlő *A Nap* a leírásokat valószínűleg kitalálta, előítéleteit alátámasztandó.

A másik, anatómiai alapú fikatív attribútum Georgi miniszternek a bécsi parlamentben ellenzéki interpellációra adott válaszában is szerepelt: a homoszexuális aktus testi abnormalitást okoz, melyet a boncoláskor fölismertek. Ezt a miniszter választát részletesebben ismertető, illetve idéző lapok mind megírták.

Redl esetleges pornófogyasztásáról két lap emlékezett meg, a *Pesti Hírlap* és *Az Ujság*. „A Redl ezredes prágai lakásán lefoglalt tárgyak között többek közt egy arcképre akadtak, mely Redlnek egyik szolgáját női alsónadrágban tünteti fel.”¹⁰¹

Az életmódra vonatkozó egyik, máig élő sztereotípiát a művészi, lakberendezési és divatérzék fejlettsége. A lapok részletesen kitérnek Redl fényűző életmódjára, ugyanakkor megdöbbennek lakása puritánnak vélt vonásain. Ezt a jelenség-

⁹⁴ A kémkedő ezredes öngyilkossága. *Uj Hirek* 1913. május 30. 1–2.

⁹⁵ Redl ezredes árulása. *Az Est* 1913. május 31. 1.

⁹⁶ Redl ezredes ügyei. *Egyetértés* 1913. június 7. 6; A Redl-ügy hullámai. *Független Magyarország* 1913. június 7. 4, cz helyett c-vel.

⁹⁷ Horinka Váradon szolgált. *A Nap* 1913. június 10. 9.

⁹⁸ H. G. 1913: Uj titkok a hadsereg világbotrányában. *A Nap* 1913. június 5. 9.

⁹⁹ Kavarog a Redl-botrány. *A Polgár* 1913. június 3. 1.

¹⁰⁰ Redl ezredes büne. *Az Ujság* 1913. május 31. 7.

¹⁰¹ Az áruló ezredes. *Pesti Hírlap* 1913. június 1. 18; tisztiszolgát és női nadrágot említve: Redl ezredes büne. *Az Ujság* 1913. június 1. 10.

get általánosítva, a homoszexualitásra minduntalan utalva *Az Ujság* aknázza ki leginkább.

„A lakás berendezéséből következtetni lehet gazdájának különcz voltára és jellembeli sajátosságaira. [...] A szekrényekben viszont – s ez is Redl jellemére vall – tömérdek ruha- és pipereholmit találtak. Czivil-garderoobja szokatlanul dus volt, a fehéreneműje is piperés, csipkés, himzett holmik. [...] Az ezredes lakásán pompás kozmetikai laboratóriumot találtak. Volt ott egy toalettasztalka is, mely a legkényesebb izlésű félvilági hölgy igényeit is kielégíthetné, továbbá hajfestőszer, sok pomádé, sütővas, manicure-szerszám a legfinomabb kivitelben.”¹⁰²

Ellentmondásossá váltak a sajtóbeszámolók arról, titkolózva élte-e világát Redl. A homoszexualitás hivatalos elismerése után még arról írtak, hogy igen, ismerőseit és családját is meglepte a hír. Pár nappal később már ennek ellenkezőjét közölték, igaz, jellemzően az obskúrus lapok. *A Nap* beszámolójában, mikor az ezredes testvére, Henrik „egyszer fivére homoszekszuális üzelmeiről értesült, végképpen megszüntette vele az érintkezést”.¹⁰³ *A Polgár* szerint szexuális orientációja katonatársai előtt sem maradt titokban.

„Élénk szó-beszéd tárgyát képezte a prágai tisztí körökben, hogy az ezredes, nőtlen voltára, egész prágai otltéte alatt női barátságot nem kötött és szembetünően került a viszonyok kötését. E figyelemre érdemes momentummal kapcsolatban erősen kezdtek gyanakodni, hogy az ezredes a beteges szerelem barátja.”¹⁰⁴

Noha ennek egyértelműen ellentmondanak a korábbi beszámolók, így például a *Népszaváé*. „Azok a tiszték, akik jó barátságban voltak az ezredessel, azt mondják, hogy semmi olyat nem vettek észre, ami arra vallott volna, hogy Redl homoszexuális volt. [...] Azt is tudták róla, hogy [...] több hölgygel folytatott szerelmi viszonyt.”¹⁰⁵

A titkolózás azonban nem terjed ki a melegekre egymás között, akik egymást ismerik, egy titkos társaság tagjaihoz hasonlóan összetartanak és támogatják társaikat – vélte afféle korabeli „pink maffiát” fölvázolva az ellenzéki *Egyetértés*. „Gyanu merült fel, hogy a minden tekintetben elfajult áruló ezredes gyors karrierjét, meglepően kiváltságos helyzetét az ármádiában szintén ilyenféle bűnös viszonyoknak köszönheti”,¹⁰⁶ azaz miként ő támogatta kedvesét, annak idején másvalaki hasonló okból segítette az ő pályáját.

¹⁰² Redl ezredes hagyatéka. *Az Ujság* 1913. június 19. 10.

¹⁰³ H. G. 1913: Új titkok a hadsereg világbotrányában. *A Nap* 1913. június 5. 9.

¹⁰⁴ Redl ezredes ügyei. *Egyetértés* 1913. június 7. 6.

¹⁰⁵ Az áruló ezredes. *Népszava* 1913. május 31. 12.

¹⁰⁶ Redl ezredes árulása. *Az Est* 1913. május 31. 1.

A *Magyar Estilap* unikális, így hitelesnek nehezen tekinthető, ugyanakkor színességében figyelemre méltó cikkében egyenesen bemutatta olvasóinak, miként zajlottak Redl orgiái.

„A hadügyminisztérium is jól ismeri az ebben a betegségben szenvedőket, sőt egy arisztokratának, aki külügyminiszter is szeretne lenni, ugyanez a baja.

Bécs homosexuálisai nagyon összetartanak, egymást védik és egész külön életet élnek és képesek tönkretenni azt, aki őket leleplezi. Redltől félték, ezért türték nyugodtan orgiáit. A belváros egyik vendéglőjében jöttek állandóan össze ezek a betegek és ott minden este Redl is megjelent. A legszemérmertlenebb módon és nyilvánosan üzték orgiáikat, míg végre egy ilyen beteget letartóztattak és a többinek menekülni kellett. [...]

Ezek az orgiákon részt vettek Bécs összes előkelő homosexuálisai is, akiknek jóhangzásu nevük és pénzük van. Egyes férfivendégek női selyemtoilettekben, selyem és csipkés alsóruhákban jelentek meg. Hogy ilyenkor miket műveltek, nem lehet leírni.”¹⁰⁷

A Redl-ügy feltűnésekor már több évtizedes múltra tekintett vissza a homoszexualitás büntethetősége elleni polgárjogi küzdelem.¹⁰⁸ Ennek hatása a Redl-ügy fogadtatásán is megfigyelhető.

Az osztrák *Militärische Rundschau* június 6-i száma figyelemre méltó, a tisztikar fölháborodását kiváltó polgárjogi fejtegetéssel zárta cikkét.

„[F]ölmerül a tudományban sokszor szellőztetett kérdés, vajjon helyesen cselekszik-e a törvény, mikor a homosexuális szenvedélyű embereket bűnösökként üldözi s nem volna-e helyesebb ezeket mint betegeket kezelni? De akár gonosztevőket, akár betegeket lássunk a homosexuálisokban, egyik esetben sem valók a hadseregbe, mert ide csak a teljesen egészséges ember való.”

Az átvett idézet forrása *Az Est*.¹⁰⁹ Majdnem betű szerint, csupán a homosexuális szó sz-es írásmódjával leköszölte a *Független Magyarország* és a *Világ* is, igaz, előbbi rögtön a cikk után Redl egy állítólagos prágai heteroszexuális kalandját illesztette be.¹¹⁰ Lehozta a szöveget a *Budapest* is, ők azonban kihagyták az első két sort, így kissé értelmetlenné vált a csonka idézet.¹¹¹ Ellenkező előjellel, az osztrák lap mondanivalóját kiforgatva tömörítette össze az *Alkotmány*, amikor a teljes idézet helyett csupán a kirekesztő mondatokat osztották meg.¹¹²

¹⁰⁷ Redl orgiái. *Magyar Estilap* 1913. június 6. 3.

¹⁰⁸ Vö. például Takács 2004: 83–94.

¹⁰⁹ Hogyan leplezték le Redlt? *Az Est* 1913. június 7. 11.

¹¹⁰ A Redl-ügy hullámai. *Független Magyarország* 1913. június 7. 4; A Redl-ügy. *Világ* 1913. június 7. 9.

¹¹¹ A leleplezett kémszövetkezet. *Budapest* 1913. június 7. 6.

¹¹² Az áruló ezredes. *Alkotmány* 1913. június 7. 6.

A magyar lapok közül hasonló, a homoszexualitás büntethetősége ellen felszólaló írást egyetlen lap tett közzé: a *Pesti Hírlap*, hogy aztán másnap az újság „a nemi élet disznóságai és eltévelyedései”¹¹³ fordulattal bélyegezze meg ugyan-ezen orientációt. És mégis, itt jelenik meg a hazai LMFT-mozgalom pionírja, a büntethetőséget, a magánéletbe beleszólást elutasító újságíró.

„Mindenkinek, aki elfogulatlanul szemléli az életet s benne a nemi életnek ezt az ősi bizarrságát, az elismeri, hogy bármilyen mértékben lázadozzék is ellene a normális érzés, valami sajátosan bűnös, azaz társadalom-ellenes nincsen benne. Ha gyermekek elcsábításával jár, akkor persze gonoszított; azonban a gyermek rácsalátása heteroszexuális szeretkezésre is az. Végre is két felnőtt ember magánügyébe az államnak semmi jogos beleszólása sincs. A mai állam azonban igenis beleszól. Németországban a büntető-törvénykönyv 175. paragrafusában, nálunk – ha jól emlékszem – a büntető-törvénykönyv 243. paragrafusában, Ausztriában szintén egy paragrafus tiltja és súlyosan bünteti a homoszexualitást. Hogy mennyire sérti ez az igazságérzetet, bizonyítja az is, hogy éppen Németországban egy egész egyesület alakult ennek a paragrafusnak a megszüntetése érdekében. S mint ez a Redl-eset is bizonyítja, minden ilyen tiltó paragrafust fentartó országban szükség volna arra, hogy ezt a paragrafust eltöröljék. Mert nem csak a sujtott egyének magán-gyötrelmét idézi elő az ilyen törvény, hanem egy sajátos fajtájú zsarolás kifejlesztése által egy külön mocsarat teremt a homoszexuális világ körül, amely mocsár aztán magát az államépület alapjait is meglazíthatja.”¹¹⁴

A cikk érdekessége a szerző föltűnő tájékozottsága. Nem pusztán a Németországban évtizedek óta folyó polgárjogi mozgalomról tud, melynek keretében Kertbeny Károly megalkotta a homoszexualitás szót magát is,¹¹⁵ hanem az osztrák helyzetre is utal, ahogy a más lapokban nem említett heteroszexuális szót is alkalmazza. A szerző kilétét sajnos nem sikerült kinyomozni, részint mivel a korban megjelenő újságcikkek nagy része szignálatlan volt, részint mivel nem szükség szerű, hogy a szerző a lap állandó alkalmazottja volt.

Mint korábban említettem, volt egy amúgy heterogén újságcsoport, mely Redl homoszexualitását megpróbálta elhallgatni. Az *Esti Újság* még május 30-án úgy fogalmazott a vizsgálatról, hogy „más terhelő anyagot is szolgáltatott”,¹¹⁶ s csak másnap írta meg, mik is ezek. A *Népszava* szintén május 31-én írta meg, de még másnap is hiteltelennek állította be az információt, s rögtön heteroszexuális viszonyt is emlegetett.¹¹⁷ Az *Alkotmány* egészen június 6-ig várt, a teljes elhallgatást csak az akadályozta meg, hogy nagy terjedelemben idézték Georgi miniszter parlamenti beszédét, s az eredetiben többször szereplő információ

¹¹³ Az áruló ezredes büne hivatalos világitásában. *Pesti Hírlap* 1913. június 6. 8.

¹¹⁴ Sz. Z. 1913: Redl főcinkosa. *Pesti Hírlap* 1913. június 5. 10–11, idézet: 10.

¹¹⁵ Takács 2008: 1613–1626.

¹¹⁶ Az ezredes és a megfigyelt kéme. *Esti Újság* 1913. május 30. 3.

¹¹⁷ Az áruló ezredes ügye. *Népszava* 1913. június 1. 19.

egyetlen egyszer belekerült az apró betűs idézettengerbe. Az *Uj Lap* meg sem írta: 11 Redl-lel foglalkozó cikkébe valahogy nem fért bele ez az információ.

Redl homoszexualitásának teljes elhallgatását a katolikus lapok választották. A tényt meg sem említő *Uj Lap* katolikus bulvárlap volt, a róla alig tudomást vevő, komolyabb hangvételű és kiállítású *Alkotmány* szerkesztősége pedig az egész ügyből nem is a kémkedésen, hanem az élet önkezdő elvételén háborodott fel leginkább.¹¹⁸

Erkölcsileg konzervatív narratívát legfőként a *Budapesti Hírlap*, *A Nap* és *A Polgár* vitt. Ezek közül a leginkább sztereotip beállítottaságú *A Nap* volt. Hasonló erkölcsiség okán, de más megoldást választva a témát feltűnően kerülgette az *Alkotmány*, az *Esti Ujság*, a *Kis Ujság* és a *Magyar Szó*. Az *Uj Hírek* szintén kerülte a témát, ha mégis szóba hozta, akkor rögtön a pedofíliaival mosta össze.

Mindezzel két lapcsoportot állíthatunk szembe. Az egyiket a meglepően visszafogottan tudósító hírlapok alkotják: a *Budapesti Napló* – ez terjedelemben is keveset írt a homoszexualitásról –, a *Magyar Nemzet* és a *Népszava*. Valamint azokat a lapokat, melyek akár a bécsi híreket ismertetve, akár saját tollukból, de fölvetették a homoszexualitás büntethetőségének – végül csak 1961-ben megvalósult – eltörlését. Ezek a *Budapest*, *Az Est*, a *Független Magyarország*, a *Pesti Hírlap* és a *Világ*. Ugyanakkor, mint láttuk, ezek is gyakran alkalmazhattak erősen elítélő, megbélyegző kifejezéseket a nyilatkozatok ismertetésén túl, szerkesztőségi publicisztikáikban is. Föltűnő még, hogy e két, viszonylag támogató lapcsoportba tartozó újságok egyike sem számított a kormány támogatójának.

A KORABELI MÉDIA ÉS EGYES SAJTÓTERMÉKEK JELLEMZÉSE

Az átolvasott cikkek alapján a kifejezetten rosszízű bulvárlap, *A Nap* követte el a legszembetűnőbb hibát: telefonszolgálatja nyomán Redl náluk „olasz zsoldban” tevékenykedett. A pesti lapcsinálóknak annak ellenére nem tűnt fel az abszurditás, hogy a cikk későbbi részeiben háromszor is helyesen oroszok szerepeltek.¹¹⁹ Az újság harsányan bulvárjellegére jellemző, miként számolt be részletesen – és egyedülként – Redl utolsó vacsorájának fogásairól, s dramatizálva írta meg, mi is hangozhatott el, ilyen fölvezetéssel: „Ebben az intim és egyszerű környezetben dördült el” a pisztoly.¹²⁰

Ugyanakkor a szenzációhajhászás gyakorlatilag a korszak egész napisajtóját jellemezte, nem mondhatjuk csupán a szakirodalom által a bulvárlapok közé

¹¹⁸ Rédl ezredes árulása. *Alkotmány* 1913. május 31. 10.

¹¹⁹ A vezérkar kéme. *A Nap* 1913. május 31. 10.

¹²⁰ Uj titkok a hadsereg világbotránnyában. *A Nap* 1913. június 5. 8; a vacsora: „bécsi szelet, zöld bab, emmentháli, egy alma, fekete kávé volt az utolsó menü. Fél liter bort is hozatott és preblau vizet. A borból mindössze egy pohárral ivott. Amikor az edényeket elvitték, cognacot kért”.

soroltak jellemzőjének. Szenzációt emlegetett a *Budapesti Napló*, a *Független Magyarország*, a *Magyar Estilap*, a *Magyar Hirlap*, a *Magyarország*, *A Nap*, a *Pesti Napló*, az *Uj Hirek*. Az olyan hatásvadász fordulatokat, mint „[a]zok a szenzációk, melyeket a Redl-ügy magában rejt, még távolról sincsenek kimerítve és azok, kik valamennyire be vannak avatva a dologba, még újabb izgalmas leleplezéseket várnak”, nem korabeli bulvárlapok, hanem a komoly *Budapesti Napló* és *Magyarország* írta le.¹²¹ Ennek alapján talán helyesebb lenne a szakirodalomban megfontoltabban bánni a megbélyegző „bulvár” jelző osztogatásával.

A korabeli sajtótermékek közül legjobban szerkesztettnek a vizsgált cikkek alapján a *Pesti Napló* tűnik. Egyedülként ez az orgánus igyekezett forráskritikát alkalmazni, újra és újra eltávolodni a történésektől, jelezni az érkező információk bizonytalanságát. A kémkedés kapcsán kétszer is kiemelte a bizonytalanságot („Hiresztelések keringenek arról”, „szállongó hiresztelések”),¹²² és amikor hivatalos cáfolatot adtak ki, jelezte, hogy ez a hivatalos állítás, azaz burkoltan utalt arra, hogy nem tény.¹²³ Az érkező hírek kapcsán – kelepcebe csalták az ezredest, csak otffeledték nála a végzetes pisztolyt – többször hozzátette, hogy „állítólag”.¹²⁴ Csak ennek a lapnak sikerült a Bécsből, Prágából, Varsóból, Moszkvából stb. érkező híreket egységes cikké összegyűrti, s minimálisra csökkenteni az ismétléseket és ellentmondásokat. Amikor kirobbant a hír, hirtelenjében ezt még nem tudták elvégezni, de az összegzés után következő tudósítások fölé a következő bevezetőt tették: „Az eset megdöbbentő részleteiről a következő távirataink számolnak be”.¹²⁵ Másnap pedig már összefüggő, szerkesztett cikket hoztak le, alcímekkel, s csak két, valószínűleg későn befutó rövid hírt tüntettek föl helydátum alcímekkel a végén.¹²⁶

Forráskritikát még a *Világnál* figyelhetünk meg, igaz, a lap pont nem a jogos esetben óvta olvasóit: „Mindenesetre fenntartással kell fogadni a kémkedésről szóló hírt.”¹²⁷

A *Polgár* büszkén számolt be arról, hogy saját tudósítót küldött a helyszínre, aki többnapi munkával rekonstruálta a történéseket.¹²⁸ Ehhez képest az írás tele van tévedésekkel. Náluk a valójában Lembergben nyugdíjas vasutas „öreg Redlnek már tekintélyes vagyona volt”. Az ezredest vagyonaiból egy titokzatos orosz grófnő forgatta ki, aki végül „az asszony részéről műszerelemben tobzódó pász-

¹²¹ A Redl-ügy fejleményei. *Budapesti Napló* 1913. június 4. 9; A Redl-ügy fejleményei. *Magyarország* 1913. június 4. 9.

¹²² Az öngyilkos ezredest – kém. *Pesti Napló* 1913. május 28. 18.

¹²³ Redl ezredest öngyilkossága. *Pesti Napló* 1913. május 29. 16.

¹²⁴ Redl ezredest kémkedése. *Pesti Napló* 1913. május 31. 9; Az áruló ezredest. *Pesti Napló* 1913. június 7. 7.

¹²⁵ Redl ezredest tragédiája. *Pesti Hirlap* 1913. május 30. 12.

¹²⁶ Redl ezredest kémkedése. *Pesti Napló* 1913. május 31. 9–10.

¹²⁷ Miért halt meg Redl ezredest? *Világ* 1913. május 28. 12.

¹²⁸ Kavarog a Redl-botrány. *A Polgár* 1913. június 3. 1–3; Redl tragédiája. *A Polgár* 1913. június 6. 3–4.

toróra közepette rábirta¹²⁹ a kémkedésre a szerelemtől elvakult férfit. A grófnő alkoholizmusba, ivócimborái pedig homoszexualitásba taszították „a szerencsétlent”, akinek homoszexualitása szerintük „prágai tiszt körökben” ismert volt, s „rendszeresen vezetett szerelmi naplójából” is vettek információt.¹³⁰

A *Budapesti Hírlap* részletesen és elég hitelesen tudósított a történésekről. Ugyanakkor kapkodásukra jellemző, hogy félrefordításukban Horinka ekként szól Redl testvéréhez: „Én vagyok testvéremnek gyilkosa!”¹³¹

A *Népszava* igen visszafogott, száraz, tárgyilagos stílusban számolt be a történésekről, az újság hátsó részén, apró betűkkel.

Az *Újság* Tisza István politikáját népszerűsítette,¹³² s konzervativizmusát mutatja, hogy csak akkor tett a hadsereg ellenőrzési mechanizmusait óvatosan bíráló megjegyzést, amikor azt Ferenc József is megette.¹³³ Ugyanakkor már idézett stílusa, a történetek dramatizált, hiteltelen megszólalásokkal párbeszédszerűvé formált előadása¹³⁴ sokkal inkább a mai bulvárlapokhoz kapcsolja, mint *Az Estet*. Amennyiben utóbbit bulvárlapnak tartjuk – mint a kortársak és a korábbi szakirodalom¹³⁵ –, a Redl-ügyről írt cikkei alapján *Az Újságot* is lehet annak nevezni.

* * *

Tanulmányom egyik célja a századelő sajtójának feltérképezése volt a Redl-ügy alapján. Az ügy vizsgálata rávilágított a budapesti napisajtó működésére a Monarchia utolsó éveiben: melyek voltak általános jellemzői, mely lapok hasonlítottak egymásra, mely kiadványok milyen jellegzetességet mutattak az eset kapcsán. Vizsgálatom meglepetéseket is hozott, az előzetesen várthoz képest egyes lapok profilját finomítani kellett, s felmerülhet több lap szakirodalmi besorolásának megváltoztatása is. Megállapíthattam, hogy válságosabb pillanatokban vagy a nemzeti érdek ürügyén az ellenzékinek tartott orgánumok egy része is csatlakozott a kormányzat támogatóihoz.

Az újságcikkek egyszerre tükrözik és alakítják a kor gondolkodását.¹³⁶ Így segítségükkel, egyfajta lakmusztesztként igyekeztem rekonstruálni, miként is gondolkodtak az utolsó békeév nagyvárosi véleményformálói az etnikai és szexuális kisebbségekről. Ennek föltárása mellett külön érdekesség a homoszexualitás médiareprezentációjában, hogy a meleg polgárjogi mozgalom egyik ismeretlen

¹²⁹ Kavarog a Redl-botrány. *A Polgár* 1913. június 3. 1.

¹³⁰ R. P. 1913; Redl tragédiája. *A Polgár* 1913. június 6. 3.

¹³¹ A kémkedő ezredes. *Budapesti Hírlap* 1913. május 30. 12; helyesen: Az áruló ezredes. *Magyar Estilap* 1913. május 30. 1; Redl ezredes öngyilkossága. *Az Újság* 1913. május 30. 12.

¹³² Buzinkay 1993: 93; Buzinkay–Kókay 2005: 178–179; Buzinkay 2016: 279, 287.

¹³³ Redl ezredes büne. *Az Újság* 1913. június 1. 11.

¹³⁴ Redl ezredes büne. *Az Újság* 1913. május 31. 8.

¹³⁵ Mórincz Zsigmond: Huszonöt év előtt. Huszonöt év után. *Az Est* 1935. ápr. 25. 4; Lengyel 1963: 76; Magyar 1979; Dersi–Szántó 1973: 130; Márkus 1977: 73; Vásárhelyi 1982: 5. Mindezt a kilencvenes évektől egyre határozottabban cáfolta Buzinkay Géza sajtótörténeti munkáiban (Buzinkay 2008: 124, Buzinkay 2016: 294).

¹³⁶ Szociológiai szakirodalmának rövid áttekintése: Takács–Csizsár 2014: 215–216.

pionírjának a Redl-botrány kapcsán megírt, sajnos fél évszázadon át meg nem hallgatott érvelését is publikáltam.

FORRÁSOK

Alkotmány, 1913.
A Nap, 1913.
A Polgár, 1913.
Az Est, 1913, 1930, 1935.
Az Ujság, 1913.
Budapest, 1913.
Budapesti Hirlap, 1913.
Budapesti Napló, 1913.
Egyetértés, 1913.
Esti Ujság, 1913.
Friss Ujság, 1913.
Független Magyarország, 1913.
Kis Ujság, 1913.
Magyar Estilap, 1913.
Magyar Hirlap, 1913.
Magyar Nemzet, 1913.
Magyarország, 1913.
Magyar Szó, 1913.
Népszava, 1913.
Pesti Hirlap, 1913.
Pesti Napló, 1913.
Uj Hirek, 1913.
Uj Lap, 1913.
Világ, 1913.

HIVATKOZOTT IRODALOM

Buzinkay Géza 1993: *Kis magyar sajtótörténet*. Budapest.
Buzinkay Géza 2008: *Magyar hírlaptörténet 1848–1918*. Budapest.
Buzinkay Géza 2016: *A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig*. Budapest.
Buzinkay Géza – Kókay György 2005: *A magyar sajtó története I*. Budapest.
Dersi Tamás – Szántó Tibor 1973: *A magyar sajtó képeskönyve*. Budapest.
Kemény György (összeáll.) 1942: *Magyarország időszaki sajtója 1911-től 1920-ig*. Budapest.

- Kisch, Egon Erwin 1924: *Der Fall des Generalstabschefs Redl*. Berlin.
- Lakatos Éva 2004: Álhírlapírók és zugsajtó Magyarországon. In: Lakatos Éva: *Sikersajtó a századfordulón*. Budapest, 187–212.
- Lengyel Géza 1963: *Magyar újságmágnások*. Budapest.
- Magyar Pál 1979: Az Est-lapok születése és halála. *Új Tükör* (17.) 43. 23.
- Márkus László 1977: *A magyar sajtó története*. Budapest.
- Moritz, Verena – Leidinger, Hannes 2012: *Oberst Redl*. St. Pölten–Salzburg–Wien.
- Sadler, John – Fisch, Silvie 2016: *Spy of the Century*. Barnsley.
- Takács Judit 2004: *Homoszexualitás és társadalom*. Budapest.
- Takács Judit 2008: Kertbeny Károly és a magánélet szabadsága. *Holmi* (20.) 12. 85–98.
- Takács Judit – Csiszár Gábor 2014: Nemváltások és nemiszerep-áthágások reprezentációi *Az Estben* 1910 és 1939 között. *Replika* (25.) 1–2. 215–235.
- Vásárhelyi Miklós 1982: Az Est-lapok. In: Pesti Ernő (szerk.): *Az Est-lapok. Repertórium (1920–24)*. Budapest, I–XIII.
- Zachar József 2005: *Áruló vagy áldozat?* Budapest.